

TARİH BOYUNCA SALGIN HASTALIKLAR VE RESİM SANATI

Ali İhsan ÖKTEN

Redaksiyon:

Ali SELÇUK ve
Melda ÖKTEN

Tasarım ve Dizgi:

Edip Kuzey AKTEN

© Copyright 2023

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN 978-625-399-235-4	Sayfa ve Kapak Tasarımı Edip Kuzey AKTEN
Kitap Adı Tarih Boyunca Salgın Hastalıklar ve Resim Sanatı	Yayıncı Sertifika No 47518
Yazar Ali İhsan ÖKTEN ORCID iD: 0000-0003-0292-201X	Baskı ve Cilt Vadi Matbaacılık
Yayın Koordinatörü Yasin DİLMEN	Bisac Code MED039000
	DOI 10.37609/akya.2696

Kütüphane Kimlik Kartı

Ökten, Ali İhsan.

Tarih Boyunca Salgın Hastalıklar ve Resim Sanatı / Ali İhsan Ökten.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.

336 s. : rnk. res. ; 195x275 mm.

Kaynakça var.

ISBN 9786253992354

1. Tıp--Tarih.

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Salgın hastalıklar toplumlarda iz bırakan, çok sayıda insanın ölümü ile sonuçlanan ve derin üzüntülere, kaygılara, korkulara sebep veren trajedilerdendir. İnsanlık tarihinden beri büyük kayıplara sebep olan pek çok salgın hastalık ortaya çıkmış ve trajedi pek çok insanı, canlıyı, doğayı, toplumu, ülkeyi etkilemiştir.

Bulaşıcı hastalıklar veya salgın hastalıklar veya genel anlamıyla toplu ölümleri ifade eden bir sağlık kavramı olarak pandemi, sağlık alanından sanatın alanına sıçrayarak geçmişten bugüne kadar plastik sanatlardan edebiyata, her türden yaratıcı üretime yansımıştır. Elbette içinden geçtiğimiz pandemi süreci sanat ve bulaşıcı hastalıkların ilk keşişimi değildir. Ölümden önce ölüm olarak adlandırılan cüzzam, “kara ölüm” olarak bilinen veba, 20. yüzyıl başında, Birinci Dünya Savaşı’ndaki kayıplardan daha fazla ölüme neden olan İspanyol Gribi ve diğer salgınlar dönemin sanatsal çalışmalarında tematik bir yaklaşımla işlenmiştir. Ancak sanatsal çalışmalardan en fazla resim sanatı bize salgın hastalıkların dramatik öyküsünü anlatmıştır.

Sanat tarihinin kült eserlerinden birine imza atan Sanat tarihçisi Ernst H. Gombrich, “sanat adı verilen bir şey yoktur aslında, yalnızca sanatçılar vardır” derken, bir anlamda sanatçıların yaşadıkları dünyayı algılayışlarına ve onların imgelem dünyalarının önemine dikkat

çekmektedir (Gombrich, 2009). Bu noktada yaşadığı çağın tanığı olarak sanatçının, eserleri aracılığıyla görünmeyi görünür kıldığını söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Yaklaşık üç yıldır, tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemi sürecinde sanatçılar, ısrarla üretmeye devam etmiş, pandemi günlerine dair tanıklıklarını kendi ifade alanları içinde, imgeler aracılığıyla görünür kılmaya çalışmışlardır.

Toplumsal duyarlılığı yüksek seviyede olan, yaşam ve dünyaya ilişkin gözlemlerini görsel imgeler yoluyla aktaran sanatçılar, çevrelerinde, ülkelerinde veya tüm insanlık için tehdit oluşturan, kitlesel ölümlere sebebiyet veren olaylara, salgınlara kayıtsız kalmamışlar, yüzyıllardır salgın hastalıkların insanlık üzerindeki etkilerini çalışmalarında betimlemişler ve eserlerinde bu konuları görselleştirerek, tüm insanlığa mesaj vermişlerdir. Acının, kederin, ıstırapın, dramın görüntüsünü renklerle ifade ederek, kalıcı sanat formuna dönüştürmüşlerdir.

Orta Çağ’dan itibaren görülen sanat eserlerinde kullanılan dil, hangi çağda olursa olsun günümüze kadar gelen sürece benzer noktalara temas ederek, insanlığın doğa karşısındaki çaresizliğini gözler önüne sermiştir. Doğa, adeta insanlığa mesaj göndererek, yıkımları, tehditleri durdurması gerektiğini, yoksa içinde bulunulan çevrenin gerekli tepkiyi

vererek, insanlığı zor durumda bırakacağını en açık yolla ifade etmektedir. Doğanın bu tepkisi karşısında, doğa ve insan manzaralarını yansıtan sanatçılar, kendi iç dünyalarında harmanladıkları duyguları, renkler, çizgiler, formlar yardımıyla kendi biçimlerine dönüştürerek, toplumun ruhsal dünyasına sunmuşlardır. Aynı zamanda bu yıkımlardan ders çıkarılması, insani birlikteliklerin sağlanmasının insanlığın ortak mirasına katkı sağlayacağı düşüncesini güçlendirmektedir.

Bu kitap uzun bir çalışmanın ürünüdür. Öncelikle tüm salgın tarihi araştırılmış, daha sonra resim sanatı tarihinden

salgınlarla ilgili resimler bulunmuştur. Konu ile ilgili geniş bir literatür (kitap, ansiklopedi, gazete, makale, elektronik ortamdan yayın, haber, vs.) çalışması yapılmıştır. Her bir salgın kendi alanında değerlendirilmiştir. Ayrıca salgın hastalıklarda ölüm teması, sanat tarihinden pandemiye hatırlatan resimler, bize karantina günlerini hatırlatan Edward Hopper'ın resimleri ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Amaç salgınlar tarihine farklı bir gözle bakmak ve doğayı bu kadar tahrip ettiğimiz noktada salgınlara karşı bir ders çıkarmak ve bunu gelecek kuşaklara aktarmak duygusudur.

Haziran 2023

Doç. Dr. Ali İhsan ÖKTEN

TEŞEKKÜR

Bu kitabın yazılmasında temel etken, 2020 yılında pandeminin ortasında Türk Tabipleri Birliđi Merkez Konsey seçimleri sonrası TTB MK üyesi seçilmem ve Pandemi Çalışma Grubunun kurulması ile birlikte Covid-19 salgını ile yoğun bir mesai geçirmem oldu.

Tarihe meraklı bir kişi olarak bu esnada salgın hastalıklar tarihine merak saldım. Sonuçta bu tarihi nasıl daha iyi anlatırım diye düşünürken görsel yani resim sanatı ile anlatmamın daha iyi olacağını düşündüm. Sonuçta böyle bir kitap ortaya çıktı. Tabii bu esnada teşekkür etmem gereken birçok kişi olduğunu belirtmeliyim.

Öncelikle bu süreçte çok fazla zamanlarını çalarak onları yalnız bıraktığım sevgili eşim Melda, kızım Nehir ve oğlum Deniz'e,

TTB MK üyesi arkadaşlarıma, Pandemi Çalışma Grubumuza,

Kitabıma değerlendirme yapan ve yazan Dr. Şebnem Korur Fincancı, Dr. Esin Davutođlu Şenol, Dr. S. Haluk Uygur, Dr. Ayşegül Tözeren, Edebiyat Öğretmeni Ali Selçuk'a,

Redaksiyona yardımcı olan Ali Selçuk ve Melda Ökten'e,

Tasarımı büyük bir dikkat ve özenle yapan dostum Edip Kuzey Akten'e,

Kitabı okuyacak olan tüm okuyuculara

TEŞEKKÜR EDERİM...

SAYGIYLA

Pandemi, birçok insanı aramızdan aldı. Bu dönemde yaşlıları yalnız bırakmamız, psikolojik olarak onların ölümlerini hızlandırdı. Annem Covid-19 salgınından ölmedi, ancak belki de psikolojik olarak bu yalnızlık ortamına daha fazla dayanmak istemedi.

Annemi ve bu süreçte vefat eden tüm aile büyüklerimizi,

Okul arkadaşım Dr. Yavuz Kalaycı'yı,

Aydın Tabip Odası Başkanımız Dr. Esat Ülkü'yü,

Covid-19 tehlikesini ilk haber veren, ancak Wuhan polisi tarafından “internet üzerinden halkı tahrik” suçlaması maruz kalan ve Covid-19 üzerinde çalışırken vefat eden Dr. Li Wenliang'ı,

Covid-19 salgınında kaybettiğimiz, tüm meslektaşlarımızı, sağlık emekçilerini,

Yedi milyona yakın kişiyi kaybettiğimiz ülkemiz ve tüm dünya yurttaşlarını

SAYGIYLA ANIYORUM...

KAYNAKLAR

- Abanoz C. (2021). İspanyol Gribinde Kıtalararası Devrim: İngiltere ve Amerika. Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi. Cilt 19, Sayı 2, Sayfa 37-43
- Abulof U, Penne S. (2019). “Love Life & Death : Klimt and Schiele”. (<https://www.sapientism.com/post/love-life-death-klimt-and-schiele>)
- ABC (1918). Epidemia Benigna. La enfermería en Madrid
- Adler R. (2016). Typhoid Fever: A History. Elise Mara. Jefferson, North Carolina. ISBN 978-0-7864-9781-2.
- Adzeeva B. Rene Magritte, Resimler, Felsefi Bilmeceler ve Gerçeküstücülük. (<https://gigafox.ru/tr/more/rene-magritt-kartiny-filosofskie-zagadki-i-syurrealizm-rene-magritt-master>)
- Akalin Ş. H., Toparlı R., Gözaydın N., Zülfikar H., Argunşah M., Demir N. ve Gültekin B. (2011), Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara
- Akdur R. (2006). Sıtma ve Sıtma Salgınları Tarihi. Bilim Tarihi Araştırmaları, Sayı:2 (Kış)
- Akın H. (2018). Felaket Geliyorum Demişti: Ortaçağda Yaşanan Büyük Veba Salgını ve Toplumsal Yaşamdaki Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, Sayı: 46, Sayfa 247-296.
- Akçalı N. C. (2020). Keith Haring Sergisinden Sokak Sanatına. (<https://www.ncaisme.com/post/keith-haring-sergi%CC%87si%CC%87nden-sokak-sanatina>)
- Akkuş Y. (2011). Dışavurumculuk ve 1980 Sonrası Türk Resim Sanatındaki Yayılımı (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Aksoy M. (2018). Rönesans Ölüm Sanatı’nda Ölüm Teması. Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art. Cilt3, Sayı 6. Sayfa 118-135
- Aldoğan A. (2019). Edward Hopper Resimlerinde Amerikan Günlük Hayatının ve Modern Yaşamın İzleri. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi. Sayı 42, Sayfa 243-253
- Antakyalıoğlu Z. (2011). “Memento Mori (Öleceğini Hatırla)”. <http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR§ionID=12&articleID=919>
- Anter H. (2019). Sanat yapıtlarında ölüm teması. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan N. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 1. Cilt- İbrahim Balaban, 182-183. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Artun A. (2020). Kara Ölüm ve Avrupa Sanatı. Skop Dergi, Sayı 16
- Aslan A. (2019). Sanatta Travmatik Unsur. Sanat Yazıları, Sayı :40, Sayfa 57-83.

Artnokta (2021). Veba Sanatı: Salgınların Resim Sanatına Yansımaları. (<https://artnokta.com/veba-sanati-salginlarin-resim-sanatina-yansimalari>)

Ataç A, Uçar M. (2006). Önemli Bulaşıcı Hastalıklar ve Yaşam Sürecine Etkileri. Bilim Tarihi Araştırmaları, Sayı 2, Sayfa 33-42

Ayan A. (2006). Nedim Günsür Retrospektif Sergisi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul

Ayar M, Kılıç Y. (2017). Osmanlı'da Vebanın Sona Erişine Dair Bir Değerlendirme. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı: 17(2), Sayfa 163-181

Ayar M. (2007). Osmanlı Devletinde Kolera: İstanbul Örneği (1892-1895). İstanbul: Kitabevi.

Ayaydın A. (2020). Psikoloji ve Sanat Etkileşimi Üzerine. Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi), Sayı: 4(1), Sayfa 8-12

Balamber B. (2018). “On Beşinci Yüzyılda İyi Ölme Sanatı: Ars Moriendi”. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı: 40, Sayfa 117-133

Banerjee S. (2021). Painting the Spanish Flu: How Iconic Art And Literature Depicted The Ailing, The Dead. The Indian Express. (<https://indianexpress.com/article/research/removing-the-parenthesis-the-iconic-art-and-literature-of-the-ailing-and-the-dead-7333713>)

Barker S. (2004). Poussin, Plague and Early Modern Medicine, The Art Bulletin, Number: 86(4), Page 659-689,

Barker S. (2021). Painting the Plague, 1250–1630. Plague Image and Imagination from Medieval to Modern Times. Palgrave Macmillan, Cham. Page 37-67

Baskan S. (2012). Ölümsüz Besteciler ve Öldürücü Mikroplar. Ankem Dergisi, Sayı: 26, Sayfa 1-10.

Başar T. Ç.(2021). Pandeminin Gölgesinde Sanat-Sanatçı-İzleyici. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Sayı: 25, Sayfa 51-67

Baybag T. Veba, Hümanizm, Ölüm Sanatı ve Sanatçıları Nasıl Etkiledi. Bir Deneme Yazısı. (https://www.academia.edu/Veba_Hümanizm_Ölüm_sanat_ve_sanatları_nasıl_ettiledi_Bir_deneme_yazısı)

Başbuğ F. (2009). 1914 Çallı Kuşığı'nın Türk resim sanatı ve eğitimine etkisi (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Başbuğ Z. (2020). Salgınların Resim Sanatına Yansıması ve Nedim Günsür'ün “Kızamık” İsimli Eseri Üzerine. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt 9, Sayı: 4, Sayfa 2286-2269,

Baynes K. (1981). Toplumda Sanat (Çev. Yusuf Atılgan). Karacan Yayınları. İstanbul

BBC News, “Coronavirus: How they tried to curb Spanish flu pandemic in 1918,” no. May 2020, pp. 1–10, 2020, [Online]. Available: <https://www.bbc.com/news/in-pictures-52564371>.

- Beksaç E. (2000). Avrupa Sanatına Giriş. Engin Yayıncılık, İstanbul
- Bennett M. (2021). Eradicating Smallpox: The Global Vaccination Push That Brought The World ‘Arm-To-Arm’. (<https://theconversation.com/eradicating-smallpox-the-global-vaccination-push-that-brought-the-world-arm-to-arm>)
- Berger J. (2003). Picasso’nun Başarısı ve Başarısızlığı. (Çev. Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berke M. Z. (1974). Tıbbî Viroloji, Cilt.2, Ankara
- Berksoy İ. (2018). “Decameron: On Günün Hikayesi”. ODTÜ’lüler Bülteni, ODTÜ Mezunları Derneği, Ankara, Sayı: 282, Sayfa 48-49
- Black W. (2019). The Middle Ages: Facts and Fictions, California: ABC-CLIO.
- Blazeski G. (2016). When Syphilis First Surfaced The English Called It The “French Disease” They Weren’t Happy (<https://www.thevintagenews.com/2016/10/21/when-syphilis-first-surfaced-the-english-called-it-the-french-disease-they-werent-happy/?chrome=1>)
- Boccaccio G. (2019). Decameron, Çev: Nevin Yeni, Alfa Yayınları, 1. Baskı
- Boeckl C. M. (1996). Plague Imagery As Metaphor For Heresy İn Rubens The Miracles of Saint Francis Xavier. Sixteen Century Journal, Sayı: 27(4), Sayfa 979-995.
- Bradbury M, Farlane James Mc. (Editor). (1978). Modernism: A Guide to European Literature 1890-1930 (Penguin Literary Criticism) Paperback
- Bridgeman J. (1975). “The Palermo Triumph of Death”. Burlington Magazine. Number: 117: Page 480–4.
- Buchholz E. L., Picasso, P., Zimmermann B. (2005). Pablo Picasso: Life and Work. Könenmann.
- Bulut F. (2009). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Tehlikeli Bir Miras: ‘Frengi’, Tarih Okulu Dergisi, Sayı: 1II, Sayfa 109-123.
- Cabral S. M. “The Influence of Plague on Art from the Late 14th to the 17th Century”, Montana State University. <https://www.montana.edu/historybug/yersiniaessays/medrano.html>
- Can Halime. (2021). Vebadan Korona’ya: Ölümün sanatı. Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr/vebadan-koronaya-olumun-sanati-galeri-1509662>
- Candan M. (2020). Boccaccio’nun Gözünden Bir Salgının Anatomisi: 1348 Veba (<https://flaps.club/boccaccionun-gozunden-bir-salginin-anatomisi-1348-veba>)
- Clark I. (2019). Tuberculosis: A Fashionable Disease. (<https://blog.sciencemuseum.org.uk/tuberculosis-a-fashionable-disease>)
- Chorba T., Breedlove B. (2018). Concurrent Conflicts—the Great War and the 1918 Influenza Pandemic, Emerging Infectious Diseases Number: 24(10)

- Crawford D. H. (2019). Ölümçül Yakınlıklar-Mikroplar Tarihimizi Nasıl Şekillendirdi? Çev. Gürol Koca, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çalışkan S. (2021). Resim Sanat Tarihinde Sifiliz (Frengi) Örnekleri. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 8(75), 2462-2469. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2721>
- Çay Batur, Meral (2017). “Pieter Bruegel: Ölümün Zaferi”. İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Sayfa 50-57
- Çelik F. (2013). Hekimliğin Seyir Defteri. Deomed Yayınları. İstanbul
- Çelik F. (2020). İspanyol Gribinin Sanattaki İzdüşümleri: Umutsuzluk, Hüsrân ve Boşluk İçinde Yeni Bir Dünya Hayali. (<https://medyascope.tv/2020/05/13/ispanyol-gribinin-sanattaki-izdusumleri-umutsuzluk-husran-ve-bosluk-icinde-yeni-bir-dunya-hayali>)
- Çelik F. (2021). Pandemi Sürecine Sanatsal Bakış. (<https://www.oggusto.com/sanat/pandemi-surecine-sanatsal-bakis>)
- Çelik F. (2018). Edebiyatta Verem. (<https://oggito.com/icerikler/edebiyatta-verem-tuberkuloz>)
- Çıpa, H. E. (1995). mcNeill’in ‘Salgınlar ve Halklar’ı Üzerine Düşünceler, Toplumsal Tarih, Sayı: 22, Sayfa 17-22
- Çimen S. (2022). Tifo. (<http://www.wikiyours.com/makale/tifo>)
- Dominiczak M.H. (2013). Epidemics and Fear. Clinical Chemistry. Number: 59(4)
- Düx A., Lequime S., Patrono L., V., et al. (2019). The History of Measles: From a 1912 Genome to an Antique Origin. (<https://www.biorxiv.org/content/10.1101/2019.12.29.889667v1.full.pdf+html>. The history of measles: from a 1912 genome to an antique origin.)
- Eco, U. (2009). Çirkinliğin Tarihi, Doğan Yayınevi, İstanbul.
- Eisler C. (2009). Who is “Syphilitic Man”?”. Perspectives in Biology and Medicine John Hopkins University Press, Number 52(1), Pages 48-60
- Encyclopædia Britannica. (2013). “Sir Almroth Edward Wright”. Archived from the original on -11.
- Elibal G. (1973). Atatürk ve resim heykel (1. Baskı). İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul
- Er C. E. (2021). AIDS Aktivizmi ve Sanat: 80’lerde salgının seyrini değiştiren üç sanatçı. <https://argonotlar.com/aids-aktivizmi-ve-sanat-80lerde-salginin-seyrini-degistiren-uc-sanatci/>
- Ergün T. (1999). Adı Kübizmle Bütünleşen Picasso ve Şiddet Estetiği, Türkiye’de Sanat, İstanbul, Sayı:39, Sayfa 2
- Ergün E. (2020). Sanatçı Doç. Dr.Erdoğan Ergün, Stencil Tekniği ile Kovid-19’a Karşı Mücadeleyi Tuvale Yansıttı. <https://guzelsanatlar.neu.edu.tr/sanatci-doc-dr->

erdogan-ergun-stencil-teknigi-ile-kovid-19a-karsi-mucadeleyi-tuvale-yansitti/

Evans, R.J. (2005). *Death in Hamburg, Society and Politics in the Cholera Years 1830-1910*. New York: Penguin Books.

Everdell W. R. (2007). *İlk Modernler* (Çev. Hülya Kocaoluk), İstanbul, Sayfa 393.

Fazla P. (2018). *Edward Hopper İle Günümüzde Ruhunu Kaybeden İnsanlara Bakış*. Yüksek Lisans Tezi. Işık Üniversitesi, İstanbul

Foster Hal. (2009). *Gerçeğin Geri Dönüşü Yüzyılın Sonunda Avangard*. (E. Hoşsucu, Çev.). Ayrıntı Yayınları. İstanbul

Genç Ö. (2011). *Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri*, Tarih Okulu Dergisi, Mayıs-Ağustos Sayı 10

Giuffra, V. & Ricommi, G. (2018). *First Portrait of a Syphilitic Patient: Ulrich von Hutten*. *The American Journal of Medicine*.

Gombrich, E. H. (2009). *Sanatın Öyküsü* (Çev. Bedrettin Cömert). İstanbul: Remzi Yayınevi.

Gönenç T. (1993). *Nedim Günsür*. İstanbul: Ada Yayınları.

Görenek- Beyaz G. (2017). *Bilinen ilk resimlerden günümüze resim sanatında siyah*. *İdil Dergisi*, 6(39), 3321-3353

Grön K. (1973). *Leprosy in Literature and Art*, *International Journal of Leprosy*, Vol. 41, No.2, 249-283.

Hançerlioğlu Orhan. (1982). *Felsefe Sözlüğü*. Remzi Kitabevi. İstanbul

Hansen B. (2019). *Smallpox and the Long Road to Eradication. It's one thing to make a scientific discovery, but making it count is another thing entirely*. (<https://www.sciencehistory.org/distillations/smallpox-and-the-long-road-to-eradication>)

Harrity C. (2014). *Artist Captures the Early AIDS Crisis in Paintings*.

(<https://www.hivplusmag.com/stigma/2014/01/07/new-art-exhibit-captures-early-aids-crisis-paintings>)

Hays J.N. (2005) *Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History*. California: ABC-CLIO

Hızlı S (2017). *“Egon Schiele “Dead Mother” Serisi”*, <https://serkanhizli.wordpress.com/2017/01/02/egon-schiele-dead-mother-serisischielenin-en-gizemli-serisi/>

Irwin W. S. (2016). *Çeviren. Emel Tümbay, Mine Anğ Küçükler. Dünyamızı Değiştiren On İki Hastalık*. İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul

İstek, E. (2017). *Avrupa'da Veba Salgını ve Salgında Din Faktörü (Viyana Örneği)*. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı:36 (62), Sayfa 173-204

Jerome F. (1969). *La Syphilis*. Çev. Feridun Nazif Uzluk. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Ankara

- Jones J. (2020). We Are All Edward Hopper Paintings Now’: Is He The Artist Of The Coronavirus Age? (<https://www.theguardian.com/artanddesign/2020/mar/27/we-are-all-edward-hopper-paintings-now-artist-coronavirus-age>)
- Kalfa A. (2018). Toplum Baskısı Altındaki Kadının Ütopik Duruşu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Kaplanoğlu L. (2009). Özne Nesne İlişkisi Bağlamında Kübizm, Fütürizm ve Dada, 23, 188-195 Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Kaplanoğlu L. (2009). Picasso’nun ‘Avignon’lu Kızlar’ Adlı Eserinde Biçim - İçerik İlişkisi. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi , Cilt 0, Sayı 23, 179 - 195
- Kaptein, A., Meulenberg, F. ve Murray, M. (2019). Artistic Representations of Infectious Disease. Psychology, Health & Medicine
- Kara, E. (2018). İspanya’nın Altın Çağında Sevilya Kentinin İspanyol Sanatındaki Yeri. Journal of Awareness, Sayı:3(1), Sayfa71-88,
- Karaoğlu Rabia (2020). Vebanın Avrupa Üzerindeki Etkileri. https://www.worldhistory.org/trans/tr/2-1543/vebann-avrupa-uzerindeki-etkileri/#google_vignette
- Karatepe M. (2001). “1. Dünya Savaşı’nda Kafkasya Cephesi’nde Tifüs”, Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, Sayı 176, Sayfa 22-24.
- Kasriel E (2020). What plague art tells us about today. BBC Art Culture. <https://www.bbc.com/culture/article/20200514-how-art-has-depicted-plagues>
- Kavrayan Ç. (2020). 20. Yüzyıl Avrupa Resim Sanatında Yas Olgusu. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Resim Sanat Dalı. Kocaeli
- Kelleci Y. (2019). 1860-1950 Arası Türk Romanında Ölümcül Kadın (Femme Fatale) İmgesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilimi, Ankara
- Keykubatlı S. (2018). “İkonolarıyla Khora Manastırı Kathalikonu”, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Antalya, Saytı: 46
- Kohn G.C. (2008) Encyclopedia of Plague and Pestilence: From Ancient Times to the Present. New York: Infobase Publishing.
- Köylü Z. ve Doğan N. (2010). Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti’nde Sıtma Mücadelesi ve Bu Amaçla Yapılan Yasal Düzenlemeler. Türkiye Parazitoloji Dergisi, 34(3), 209-215.
- Lambrecht E. (2019). “How did the Bubonic Plague make the Italian Renaissance possible?”, Daily History. (https://dailyhistory.org/How_did_the_Bubonic_Plague_make_the_Italian_Renaissance_possible)
- Landaeta M. S., Schenone A. L., Rutecki G. W. (2017). Art, Cristobal Rojas And Tuberculosis: A Latin American Cultural Experience. (<https://hekint.org/2017/01/24/art-cristobal-rojas-and-tuberculosis-a-latin-american-cultural-experience>)

- Leblebitozu (2017). Pieter Brugel'in Eserleri ve Hayatı.(<http://www.leblebitozu.com/pieter-bruegelin-eserleri-ve-hayati>)
- Leppert R. (2012). Sanatta Anlamın Görüntüsü (Çev.: İsmail Tür). Ayrıntı Yayınları. İstanbul
- Mann Z. (2021). Art of the Black Death: Medieval Artists Facing a Pandemic (9 Artworks). The Collector. (<https://www.thecollector.com/black-death-medieval-art-and-artists>)
- Mark J. J. (2020). Effects of the Black Death on Europe. (<https://www.worldhistory.org/article/1543/effects-of-the-black-death-on-europe>)
- Marshall L. (2021). Epidemics and Religion: From Angry Gods and Offended Ancestors to Hungry Ghosts and Hostile Demons. SHERM Journal Vol 3. Number 1.05
- Namal A. (2003). Tıp etiği perspektifiyle “son evre”yi yaşayan çocuk ve ailesine bakış; Süreç içerisinde değişenler. T Klin Tıp Etiği Hukuku Tarihi, Sayı:11, Sayfa 120-133.
- Nettleton, S. (1995). The Sociology of Health and Illness. Polity Press.
- Nicholson P. J. (2020). Johann Rudolf Feyerabend, The dance of death at Basel, 1806 Occupational Medicine, Volume 70, Issue 5, Pages 356–358
- Nikiforuk A. (2018). Mahşerin Dördüncü Atlısı, Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi. Çev. Ed: Erkanlı S, 7. Baskı. İletişim Yayınları; Tarih Dizisi İstanbul
- Opal SM. (2018). The Elimination Of Smallpox Showed How Humans Can Work Together To Solve Deadly Global Problems. (<https://medicalxpress.com/news/2018-10-smallpox-humans-deadly-global-problems.html>)
- Oral M. (2020). İspanyol Gribi ve Egon Schiele. Marksist.org | Devrimci antikapitalist haber yorum. (<https://marksist.org/icerik/Kultur/13657/İspanyol-Gribi-ve-Egon-Schiele>)
- Ökten A. İ. (2013). Fotoğraf Yazıları-2: Fotoğrafın Eleştirel Gücü, Alter Yayıncılık, Ankara
- Ökten A. İ. (2021). Mitoloji ve Tıp. Akademisyen Kitabevi, Adana
- Ökten A. İ. (2021). Veba Doktoru. Doktor Schnabel von Rom. Martı Dergisi. (<https://www.martidergisi.com/veba-doktoru-doktor-schanebel-von-rom>)
- Ökten A. İ. (2021). İbrahim Balaban'ın Hastane Önü Resminden Günümüze Ne Değişti? Martı Dergisi, (<https://www.martidergisi.com/ibrahim-balabanin-hastane-onu-resminden-gunumuze-ne-degisti>)
- Özden K., Özmat, M. (2014). Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa'da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları. İdeal kent, Sayı:5(12), Sayfa 60-87.
- Özer S. (2016). I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde Tifüs (Lekeli Humma) Salgını. Belleten. Türk Tarih Kurumu. Cilt 80 - Sayı 287, Sayfa 219-260

Özgenç E. N. (2018). 17. Yüzyıl Hollanda Resim Sanatında Vanitas İmgeleri. *Ulakbilge*, Sayı: 6(21), Sayfa 143-159.

Palalı, M. Z. (1993): “Cüzzam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV.Cilt:8, 150-152,

Panteau F. (2005). *Güzellik Semptomu* (Çev. Banu Erol), İstanbul 2005

Panzac, D. (1997) *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba: 1700-1850*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul

Papagrigrakis MJ, Yapıjakis C, Synodinos PN, Baziotopoulou-Valavani E (2006). “Dna Examination of Ancient Dental Pulp Incriminates Typhoid Fever As A Probable Cause of The Plague of Athens”. *International Journal of Infectious Diseases*. Number:10 (3), Pages 206–14.

Parıldar H. (2020). *Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları*. Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi, Sayı: 30 (Ek sayı), Sayfa 19-26

Parıldar H, Dikici M.F. (2020). *Pandemiler Tarihi*. History of Pandemics. Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi. Cilt: 12 Sayı: 1 Ocak - Şubat.

Pivada.com. “Salgın Hastalıkların Sanat Tarihindeki İzleri” ([www.pivada.com › salgın-hastalıkların-sanat-tarihindeki-izleri](http://www.pivada.com/salgın-hastalıkların-sanat-tarihindeki-izleri))

Puglisi C. R. (1995). Guido Reni's Pallione del Voto and the Plague of 1630. *The Art Bulletin*, Number: 77(3), Pages 402-412

Richard J. E. (1987). *Death in Hamburg, Society and Politics in the Cholera Years 1830-1910*, Oxford.

Rosa G., Zuffi S. Giammanco F, Rosanna M. (2005). *Angels and demons in art*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum. Pages 184–185

Rüya K. (2014). “Türkiye’de Frenginin Tarihi”, *Kebikeç Dergisi*, Sayı: 38, Sayfa 291-305

Sarıbaş S. (2019) “Geçmişten Günümüze Veba Hastalığı Ve Kolektif Bilinç: Çağımızın vebası söyleminin kökenleri. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Araştırma Dergisi*, Sayı: 42, Sayfa 2470-2485

Sarp N. (2013). *Ölümün Zaferi*, <http://www.tavanarasi.org/olumun-zaferi-pieter-bruegel/>, Erişim, 2014

Savinetskaya I. (2016). *The Politics and Poetics of Marbus Gallicus in the German Land (14951520)*. The Medieval Studies Department, and the Doctoral School of History Central European University, Budapest, Hungary.

Schmid L. (2009). *Edward Munch: His life as told through selfportraits*. University of South Carolina.

Schudsom. M. (2007). *Toplumsal Hafıza*. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı: 24, Sayfa 184

- Seidman J. (1990). Living with HIV&AIDS. (<http://www.judyseidman.com/poster%20aids%20mural.html>)
- Serdar M. (2014). Ortaçağ Avrupası'nda Tanrının Laneti Cüzzam ve Cüzzam Evleri. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı: 9 (2) , Sayfa 100-110.
- Sırma G. (2020). Bulaşıcı Çocuk Hastalıklarının ve Aşının Tuvallerdeki Temsili. (<https://www.mukavemet.org/bulasici-cocuk-hastaliklarinin-ve-asinin-tuvallerdeki-temsili>)
- Snowden, F.M. (2019) Epidemics and Society: From the Black Death to the Present. Yale University Press.
- Sooke A. (2016). Munch'un çılgılığı ne anlama geliyor? www.DERĞİ - Munch'un çılgılığı ne anlama geliyor? - BBC News Türkçe
(https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160317_vert_cul_munch_cigliik)
- Sontag S. (2015). Metafor Olarak Hastalık: AIDS ve Metaforları. (O. Akınay, Çev.), Can Sanat Yayınları.
- Soper G.A. (1939). “The Curious Career of Typhoid Mary”. Bulletin of the New York Academy of Medicine. Number: 15 (10), Pages 698–712
- Soyak C. (2021). Sokak sanatının pandemi yüzleşmesi. <https://www.midsomag.com/sokak-sanatinin-pandemi-yuzlesmesi/2021>
- Soygür, H. (1999). Sanat ve “Delilik”. Klinik Psikiyatri Dergisi. Sayı: 2, Sayfa 124-133
- Steere-Williams J. (2020). How A Royal Illness Spurred A Publichealth Revolution. (www.zocalopublicsquare.org/2020/11/16/typhoid-public-health-royal-pandemic/ideas/essay)
- Sur H. (2021). Veba ve Çiçek Salgınlarının Tarihsel Yolculuğu. <https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/6680/veba-ve-cicek-salginlarinin-tarihsel-yolculugu>
- Şanko, Lucia (2015). Çağdaş Sanatta Ölüm Kavramı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taubenberger J. K., Morens, D. M. (2006). “1918 Influenza: the Mother of All Pandemics,” Emerging Infectious Diseases, Vol. 12, Number 1, Pages 15–22
- Tekin A. (2007). Sağlık-Hastalık Olgusu ve Toplumsal Kökenleri Burdur örneği [Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı.
- Temel M. (1997). İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkilâpları Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Tepeyılmaz S. (2016). Geçmişten Bugüne Kimlik Göstergesi Olarak Sanat. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı: 9(42/9), 42, Sayfa 998

Topçu, Ceyhan (2019). 19. Yüzyıl Avrupa Sanatında Ölüm Olgusuna Sembolist Bakış: Arnold Böcklin ve Ölüm, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Turner B. (2011). Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi. (Çev. Ümit Tatlıcan), Bursa: Sentez Yayıncılık, 31-132

Typhoid. (<https://www.goldenpipeline.com.au/the-scheme/need-for-the-scheme/typhoid>)

Umay Z. (1998). Ölüm Kavramının Görsel İmgeyle Dönüşüm Süreçleri ve Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi. Mersin.

Urmanov M. (2020). Sanatçı Muratjon Urmanov, Kovid 19 ile Mücadeleyi Kıbrıs Modern Sanat Müzesi için Tuvale Yansıttı. (<https://neu.edu.tr/sanatci-muratjon-urmanov-kovid-19-ile-mucadeleyi-kibris-modern-sanat-muzesi-icin-tuvale-yansitti>)

Varlık N. (2018) Osmanlılarda Veba Salgınları, Toplumsal Tarih, Sayı: 296, Sayfa 30-36

Ventura G. (2018). Mothers, Wet Nurses and Feeding Bottles. In Maternal Breast-Feeding and Its Substitutes in Nineteenth- Century French Art. Brill.

Venturi L. (2005). Hieronymus Bosch'tan Bruegel'e, Rönesansın Serüveni, Gürsoy, S. (çev). Yapı Kredi Yayınları. İstanbul

Wain J., Hendriksen R.S., Mikoleit M.L., Keddy K.H., Ochiai R.L. (2015). "Typhoid fever". Lancet. Number: 385 (9973), Pages 1136-45.

Walton G. (2017). Cholera in France in the 19th Century (<https://www.geriwalton.com/cholera-in-france-in-the-19th-century/>)

Whittington V. (1988). Gold and typhoid : two fevers : a social history of Western Australia, 1891-1900. University of Western Australia Press, Australia

Wiegand W. (1985). Picasso, (Çev. Canan Dövenler), İstanbul, Sayfa 66

Yabalak H. (2020). Sanatçının Esin Kaynağı Olarak Salgın Hastalık ve Hastalığın Resim Sanatına Yansıması. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı: Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, Sayfa 493-538

Yabalak H. (2020). Sanatta Hastalığın Çirkinlik İmgesine Dönüşmesi. Social Mentality and Researcher Thinkers Journal. Sayı: 6(39), Sayfa 2740-2755

Yamada M. (2021). Pandemic Objects: Japanese Measles Prints. (<https://www.vam.ac.uk/blog/design-and-society/pandemic-objects-japanese-measles-prints>)

Yayan G. (2020). Bir salgın hastalık olarak Covid-19'un Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü Resim Ana Sanat Dalındaki öğrencilerin resimlerine yansımaları. Turkish Studies, Sayı: 15(4), Sayfa 1297-1313

Yıldırım N. (2005). 6. Yüzyıl Flaman Resmi Cehennem Betimlemesinde Türk imgesi. Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 26, Sayfa 157-172

Yıldırım N. (2006). Osmanlı Coğrafyasında Karantina Uygulamalarına İsyandar: “Karantina İstemezük!”, Toplumsal Tarih, Sayı :150, Sayfa 18-27

Yıldırım N. (2014). 14. Yüzyıl’dan Cumhuriyet’e Hastalıklar, Hastaneler, Kurumlar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yılmazok Ö. (2012). “Çığlık-Munch”. <https://www.sanatabasla.com/2012/08/cigli-k-the-scream-munch/> Erişim Tarihi: 12.03.2020

Yılmazok Ö. (2012). “Ölüm ve Genç Kız-Schiele”. <https://www.sanatabasla.com/2012/09/olum-ve-genc-kiz-death-and-the-maidenschiele/> Erişim Tarihi: 22.05.2020

Yolun M. (2012). İspanyol Gribinin Dünya Ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ana Bilim Dalı

Yurdakul E. S. (2015). Tarihte Önemli Bulaşıcı Hastalık Salgınları. Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics Number: 1(3), Pages:1-6.

Yüksel S. E. (2016). Travma Anlatıları: Türk Sinemasında Melodram ve Toplumsal Fantezi. Agora Kitaplığı, İstanbul

Zengin Mİ (2015). “Edvard Munch’un Sanatında Yas Olgusu”. Görünüm Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı 1, Sayfa 50-55

Başar S. (2022). Pandemi ve Sanat. Görünüm-Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi. Sayı 12

INTERNET SİTELERİ

<https://www.3nokta.com/etiket/salgin-ve-sanat>. (Erişim Tarihi 20.11.2020)

<https://www.wikiart.org/en/pavel-fedotov/it-is-cholera-to-blame>. (Erişim Tarihi: 02.06.2020).

<http://balat.kikirpa.be/photo.php?path=X004179&objnr=20049662&lang=en-GB>, (Erişim Tarihi: 01.06.2020)

http://www.branchcollective.org/?attachment_id=1297, (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

<https://artmuseum.mtholyoke.edu/object/vanitas-still-life>, (Erişim Tarihi: 04.06.2020).

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giulio_Aristide_Sartorio_-_Malaria.jpg, (Erişim Tarihi: 04.06.2020).

<https://highshrink.com/2017/07/31/the-mosquito-bar/>, (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

<https://unifestal.com/medicine/lepra-alice-augustaball/attachment/cuzzam-4/>, (Erişim Tarihi: 03.06.2020).

<https://www.alamy.com/self-portrait-during-malaria-museumregional-i-savitsky-art-museum-nukus-author-mazel-ilyaruvim-moiseyevich-image246931952.html>, (Erişim Tarihi: 02.06.2020).

<https://www.art-prints-on-demand.com/a/johannot-alfred/the-duke-of-orleans-visit.html>, (Erişim Tarihi: 04.06.2020).

<https://www.diariolasamericas.com/cultura/covid-19-pintor-juanlucena-recauda-fondos-su-pintura-n4199937>, (Erişim Tarihi: 02.06.2020).

<https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/virusun-resmidir-41502194>, (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

<https://www.mediastorehouse.com/science-photo-library/popularthemes/human-body/plague-doctor-17th-century-artwork-6331385.html>, (Erişim Tarihi: 07.06.2020).

<https://www.wikiwand.com/tr/Frengi>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

<https://www.moma.org/collection/works/59608>, (Erişim Tarihi: 28.03.2020).

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Ey%C3%BCp_\(peygamber\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Ey%C3%BCp_(peygamber)), (Erişim Tarihi: 03.04.2020).

<https://leprincelointain.blogspot.com/2015/08/horace-vernet-1789-1863-etude-pour-le.html>, (Erişim Tarihi: 03.04.2020).

https://en.wikipedia.org/wiki/Portrait_of_Gerard_de_Lairesse, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

https://en.wikipedia.org/wiki/Typhoid_fever#Outbreaks

<https://jabiroo.com.tr/dunyadan-corona-virus-temali-sokak-sanati-ornekleri-35121/blog/gezi>

<https://www.hayatadestek.org/blog/kategori/kultur/dunyanin-duvarlarinda-pandemi-dayanismasi/>

[https://www.Karantina Günlerinde Sokak Sanatı \(oggusto.com\)\(https://www.Dünyanın Duvarlarında Pandemi Dayanışması - Hayata Destek](https://www.KarantinaGunlerindeSokakSanati(oggusto.com)(https://www.DunyaninDuvarlarindaPandemiDayanismasi-HayataDestek)

<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/sifiliz/sifiliz-liste/sifiliz-istatistik.html> (Erişim: 25.06.2021)

<https://emh30.ace.fordham.edu/2018/12/06/syphilis-and-popular-renaissance-culture/> (Erişim: 25.06.2021)

<https://www.alamy.com/stock-photo-durer-syphilitic-1496-nthe-syphilitic-woodcut-1496-byalbrecht-durer-95464226.html> (Erişim: 20.06.2021)

<https://amjmed.org/first-portrait-of-a-syphilitic-patient-ulrich-von-hutten/>(Erişim: 20.06.2021) <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6169602/> (Erişim: 20.06.2021) <https://wellcomecollection.org/works/jduqrhfr> (Erişim: 20.06.2021)

<https://www.akg-images.fr/archive/Heredité-2UMDHUVTL41L.html> (Erişim: 20.06.2021) <https://time.com/5827561/1918-flu-art/> (Erişim: 20.06.2021)

<https://www.moma.org/collection/works/59608> (Erişim: 20.06.2021)

<https://julesverne.com.tr/seyahat-blog/karantina-gunlerinde-sokak-sanati/> [https://www.Karantina Günlerinde Sokak Sanatı \(oggusto.com\)\(https://www.Dünyanın Duvarlarında Pandemi Dayanışması - Hayata Destek](https://www.KarantinaGunlerindeSokakSanati(oggusto.com)(https://www.DunyaninDuvarlarindaPandemiDayanismasi-HayataDestek)

<https://www.hayatadestek.org/blog/kategori/kultur/dunyanin-duvarlarinda-pandemi-dayanismasi/>

<https://fineartamerica.com/featured/child-with-measles-universal-history-archiveuig.html>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ludvig_Karsten_-_Tuberculosis_-_NG.M.00963_-_National_Museum_of_Art,_Architecture_and_Design.jpg

<https://thereformedbroker.com/2020/05/13/artwork-from-the-1918-pandemic/>

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/jarman-ataxia-aids-is-fun-t06768>

<https://carnegiemuseums.org/carnegie-magazine/summer-2020/art-in-the-time-of-crisis/>